

Баишева Варвара Викторовна, воспитатель МБДОУ Усть-Таттинский детский сад “Харыйачаан”
с.Булун/Таттинский

Оҕону сизэрдээх майгыга “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхо нөнүө иитии.

(бырайыак)

Саха норуотун тылынан уус-уран айымньытын чыпчаалынан олонхо буолар. Олонхо тыла –өһө инники кэлэр көлүөнэ өйө, тыла-өһө сайдарынар, киһилии киһи буолан иитиллэн тахсарыгар баай матырыйаалы биэрэр. Саха омуга былыр-былыргыттан төһө да суруга-бичигэ суох буоллар, бэйэтин санаатын, баҕарар баҕатын уус-уран тылларынан этэрэ. Үйэттэн үйэбэ мунньуммут бараммат баай тылын-өһүн, фольклорун өйүгэр хатаан уһун кэмнэ илдьэ сылдьан көлүөнэттэн көлүөнэбэ биэрэн испитэ.

Билинни сайдыылаах үйэбэ олох тутула уларыан оҕону сизэр-майгы өттүнэн иитии боппуруоһа маннайгы күөннэ табыста. Күннээҕи олоххо көстөр олох куһаҕан өрүттэрин сабыдыаллара, сана олоххо үктэнэн эрэр оҕоҕо куһаҕан холобуру көрдөрөллөрө мэлдьэх буолбатах. Саха оҕото кыра эрдэбиттэн төрөөбүт буоруттан силистэнэн иитиннэбинэ, үтүө үгэстэрин этигэр-хааныгар инэриннэбинэ эрэ, бэйэтин норуотун ытыктыыр, таптыыр, кининэн киэн тутта иитиллэр.

Олонхо кыра саастаах оҕолору араас ыарахаттары туоруурга, ханнык баҕарар киһиэхэ көмөлөһөргө, үтүө санаалаах, аһыныгас буоларга үөрэтэр. Ол курдук мин “Оҕону сизэрдээх майгыга “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхо нөнүө иитии” бырайыагы улахан бөлөх иитиллээчилэригэр анаан онордум.

Бырайыагым сыала: олонхо геройдарын сыһыаннарын, сизэр-майгы көстүүлэрин нөнүө оҕону иитии-сайыннары.

Соруктара:

- оҕо сайдарыгар олонхо эйгэтин тэрийии;
- олонхо ис тутулун: үс дойдуну – үөһэ дойду, орто дойду сириин-дойдун, кыылларын-көтөрдөрүн, олонхо ыалын, олобун-дьаһаҕын билиһиннэрии;
- оҕо чуолкайдык, ситимнэнэн санарар санатын, оҕо толкуйдуур, онорон көрөр, өйдөөн хаалар дьобурдарын сайыннары;
- тулуурдаах, аһыныгас, болҕомтолоох буоларыгар уһуйуу, дьиэ кэргэнигэр, атын дьонго, төрөөбүт дойдутугар убаастабылы иитии;
- олонхону олохтоох ньыманан толоруутун сайыннары.

Бырайыагым технологията:

Оҕону сизэрдээх майгыга «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхо нөнүө иитии-сайыннары ситимнээх дьайымаллар көмөлөрүнэн барар. Сыллааҕы иитии-үөрэтии былааныгар 40% региональной компонентигэр тиэмэлэргэ арааран дьайымал быһыытынан киллэрэн биэрдим.

Технология 1 түһүмэбэ балаҕан ыйыттан саҕаланар. Дьайымаллар биир уопсай тиэмэбэ киирэллэр: «Саха норуотун героической эпоһа олоҕо». Бу түһүмэххэ оҕолорго олонхо дойдун, геройдарын, кыылларын-көтөрдөрүн, орто дойду олохтоохторун: ыалын, дьиэтин-уотун, таһаһын-сабын, иһитин-хомуоһун, сахалыы оһуордары, сахалыы музыкальнай инструменттары, өбүгэлэрбитоонньууларын билиһиннэрии.

Төрөппүттэри кытта араас нэдиэлэтэбэ тематической выставканы тэрийии, «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхо геройдарынан төрөппүттэргэ куукула онотторуу, олонхо үс дойдун билиһиннэргэ панно оңотторуу, олонхо эйгэтин тэрийэргэ көмөлөһүннэрии.

Технология 2 түһүмэбэ олунньу ыйыгар «Ийэ дойдуну көмүскээччилэр күннэригэр» уолаттарга: «Олонхо бухатыыра», кулун тутарга «Аан дойду дьахталларын күнүгэр» кыргыттарга: «Олонхо Туйаарыма Куота» куонкурус. Куонкурус иннинэ олонхо бухатыырдарын, Туйаарыма Куо уобарастарын арыйыы: саха кыыһа нарын-намчы, сэмэй, саха уола хорсун-хоодуот, күүһүн-уоһун, сымсатын туһалаахтык туттуохтаабын өйдөтүү туһунан тиэмэтигэр дьайымаллар ытыллаллар.

Технология 3 түһүмэбэ олунньу ыйга «Олонхо» туһунан оҕо чинчийиэтэ. Манна иитээччи оҕо төрөппүт буолан бырайыак онорон, оҕо чинчийэр дьобура сайдар, бырайыагын дьон иннигэр кыбыстыбакка сатаан көмүскүүр, ситимнээх саната сайдар.

Технология 4 түһүмэбэ ыам ыйыгар «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону иһитиннэри. Бу түһүмэххэ олонхо ис хоһоонун иһитиннэри. Оҕо интэриэһин олонхоҕо тардыы буолар.

Технология 5 түһүмэбэ үөрэх дьылын бүтэһигэр оҕо сылы быһа билбит, бэйэтигэр инэрбит «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону куукулаларынан оонньоон көрдөрүүтэ буолар.

Өскөтүн оҕону кыра сааһыттан олонхо эйгэтигэр ииттэххэ-сайыннардахха, оҕо чөл санаалаах, истин-иһирэх майгылаах, ытык өйдөбүллэри инэрэн өйүн-санаатын сааһылыыр, бэйэтигэр үтүнү, үчүгэйи ииттинэригэр тирэх буолуо.

Оҕо уһуяаныгар сылдыар оҕону биир иитээччи эрэ ииппэт, бастатан туран төрөппүт саамай улахан оруолу ылар. Оҕо дьэтигэр эбии дьарыктаннабына эрэ ханнык баҕарар үлэ ситиһиилэнэр.

Онон оҕо кыра сааһыттан олонхону инэриннэбинэ, сир-майгы өттүнэн иитиилээх, үчүгэй куһаҕан өтүттэри сыаналыыр, инникитин толкуйдуур. Тулалыыр эйгэтин убаастыыр киһи буола улаатар. Төрөөбүт тылын кэрэхсиир, баай айылҕатын билэргэ талаһар оҕо сайаҕас майгылаах киһи буола иитиллэр.